

„Reprodukce lidského kapitálu (vzájemné vazby a souvislosti)“

Katedra demografie Fakulty informatiky a statistiky VŠE v Praze ve spolupráci s Ústavem pro informace ve vzdělávání v Praze zorganizovala ve dnech 15. a 16. 12. 2008 první společnou mezinárodní konferenci na téma „Reprodukce lidského kapitálu (vzájemné vazby a souvislosti)“. Konference byla pořádána jako součást dlouhodobého výzkumného projektu 2D06026 „Reprodukce lidského kapitálu“ financovaného MŠMT v rámci Národního programu výzkumu II.

Výstupem z konference je kniha abstraktů a CD příspěvků „Reprodukce lidského kapitálu, vzájemné vazby a souvislosti“, Katedra demografie, Vysoká škola ekonomická v Praze, Ústav pro informace ve vzdělávání, Nakladatelství Oeconomica, ISBN: 978-80-245-1434-5. Příspěvky jsou uveřejněny také na stránkách katedry demografie http://kdem.vse.cz/?page_id=201.

Vzhledem k zájmu o danou problematiku z řad odborníků se katedra demografie rozhodla v letošním roce zorganizovat druhou navazující konferenci na konci roku 2009.

Jitka Langhamrová

Úvodní slovo na téma Reprodukce lidského kapitálu (vzájemné vazby a souvislosti)

Podstatu lidského kapitálu tvoří investice do lidských zdrojů s cílem zvýšit jejich produktivitu v očekávání budoucích výnosů. Jako u každé investice, je i v tomto případě klíčem k úspěchu její zhodnocení, zda přínosy převýší nad náklady. Přestože mezi investicemi do lidského a investicemi do fyzického kapitálu existuje analogie (oba lze např. jak zhodnotit, tak znehodnotit), jsou zde podstatné rozdíly: lidský kapitál např. nemůže sloužit jako předmět zástavy (nepočítáme-li s trestným činem únosu, vydírání a omezování osobní svobody), protože ho nelze prodat (otrokářství už jsme opustili a obchodování s lidmi je taktéž trestné).

Fungující analogie umožňuje vysvětlit mnoho rozličných skutečností, se kterými se denně potkávají politikové a očekávají, že jim ekonomové pomohou s jejich objasněním i řešením. Jsou to např. mzdové rozdíly podle věku, charakteru pracovního místa, ale i podle pohlaví, nestejný dopad nezaměstnanosti na pracovníky různé kvalifikace, dopady regulačních praktik, sociálních systémů či daní, alokace omezených zdrojů do vzdělávání či zdravotnictví.

Rozdíly se naopak zásadně promítají do metod měření hodnoty a způsobů reprodukce lidského kapitálu a nákladů na ni. Nehledě na etickou přijatelnost zacházení s lidmi jako s pouhou účetní položkou, finančním jměním či dokonce vlastnictvím. Ve skutečnosti je to jen zbytečné pokrytectví – jde-li do tuhého, jsou investice do lidí na předních místech v řadě škrtů. A opět jeden rozdíl – lidský kapitál je schopný pozoruhodného „sebeinvestování“ v naději, že zase bude lépe. Není to tedy jen zásoba získaných znalostí, schopností, dovedností a potenciálu k dalšímu rozvoji, ale také

schránka obsahující obtížně měřitelné a málo předvídatelné veličiny jako jsou postoje, vůle, emoce, ... A docházíme tak k pojmu lidské zdroje, který představuje navíc – vzhledem k relativně mechanicky definovanému lidskému kapitálu či úzce vymezené pracovní síle (vázané na výkon nějaké činnosti) – člověka schopného seberealizace v činnosti, kterou vykonává na základě vlastního rozhodnutí.

Uváděné pojmy jsou často vzájemně zaměňovány nebo používány jako synonyma, navíc nebývá dostatečně rozlišován kontext, zjednodušeně řečeno, zda jde v konkrétním případě o makro či mikroekonomickou veličinu. A aby toho nebylo málo, v obecném povědomí je název „lidské zdroje“ mylně chápán jako zkrácená, ale významově plnohodnotná verze pro „řízení lidských zdrojů“, nebo také – ještě hůře – jako jiný termín pro personalistiku.

V průběhu své akademické a tvrdé firemní praxe se opakovaně setkávám s neblahými důsledky výše zmíněného. Na jedné straně (nejen) absolventi ekonomických učilišť veličinu lidského kapitálu či lidských zdrojů podceňují nebo ji nechápou správně, důsledkem čehož nebývá součástí jejich úvah jako jeden z klíčových faktorů při plánování a rozhodování o rozvoji společnosti. Na straně druhé se formuje skupina profesionálních personalistů (při přijímání říkají: „Chci pracovat s lidmi,“ což je spolehlivě diskvalifikuje), kteří nejsou schopni komplexního pohledu ani na fungování firmy, natož národního hospodářství. Ale jako špičkoví personální manažeři se uplatňují právě ti, kteří zvolili cestu od obecného ke konkrétnímu, jinak řečeno, prošli nejprve jinou pracovní zkušeností, než je „řízení lidských zdrojů“.

Alena AM Nedoma
HR Director CZ&SK Reader's Digest

Nový bakalářský obor Sociálně-ekonomická demografie.

Vysoká škola ekonomická v Praze, fakulta informatiky a statistiky, katedra demografie otevřela ve školním roce 2008/2009 v rámci studijního programu *Kvantitativní metody v ekonomice* nový bakalářský studijní obor s názvem *Sociálně-ekonomická demografie*.

Na bakalářském stupni studia na VŠE v Praze je na všech fakultách společný základ povinných předmětů, kterými jsou matematika pro ekonomy, právo, informatika, ekonomie, statistika, finanční teorie, politika a instituce, ekonomická propedeutika, management, účetnictví, finance podniku, marketing a podniková politika, mezinárodní ekonomie, první jazyk, druhý jazyk. Absolvováním těchto předmětů získá student základní znalosti potřebné pro ekonomu, které dále rozvíjí podle své specializace. Uvedené předměty tvoří proto základ povinných předmětů i v oboru *Sociálně-ekonomická demografie*. Kromě nich jsou dále povinné kurzy: základy demografie, demografická praktika pro statistiky, ekonomická demografie, regionální demografie, úvod do teorie pravděpodobnosti a matematické statistiky, statistické metody 1, metody statistického srovnávání, hospodářská a sociální statistika, základy hospodářské politiky, sociální politika, socioekonomická geografie a bakalářský seminář.

Jako oborově volitelné předměty si studenti mohou vybrat podle svého zájmu některé z předmětů: statistické metody 2, demografický seminář, trh práce, sociální správa, ekonomika zdraví, sociální a zdravotní systém, společenský kapitál a

rodina, základy ekonomiky a politiky životního prostředí. V rámci celoškolsky volitelných předmětů si studenti mohou vybrat libovolné další předměty.

Obor je zaměřen především na výuku speciálních demografických analýz a prognóz populačního vývoje a jejich důsledků pro oblast hospodářské a sociální politiky, nikoli na problematiku řízení lidských zdrojů na úrovni podniků či problematiku samotného jednání s lidmi, nejedná se o personalistiku.

Absolventi oboru mohou své znalosti podle oblasti svého zájmu rozšířit v některém z navazujících magisterských oborů především na Fakultě informatiky a statistiky v oboru *Statisticko-pojistné inženýrství* nebo na Národohospodářské fakultě v některém z oborů magisterského programu *Ekonomie a hospodářská správa*, či pokračovat studiem demografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Protože obor dodržuje dohodnutý společný základ předmětů pro bakalářské obory na VŠE, mohou studenti pokračovat na magisterském studiu na výše jmenovaných fakultách bez přijímacích zkoušek. V současné době připravujeme i navazující magisterské studium.

Podrobný studijní plán a další informace lze najít na http://kdem.vse.cz/?page_id=42

Jitka Langhamrová

Zahraníční studenti demografie na Univerzitě Karlově v Praze

V akademickém roce 2008-2009, který právě vstupuje do své druhé poloviny, studuje ve studijním programu Demografie na Přírodovědecké fakultě UK v Praze celkem 44 zahraničních studentů (bez občanů Slovenské republiky), z toho 42 z Kazachstánu (všichni v prezenčním studiu) a 2 z Ázerbájdžánu (jedna studentka prezenčního studia a jedna ve studiu kombinovaném). Další dvě studentky z Kazachstánu se účastní přípravných kurzů k bakalářskému studiu demografie v kombinaci se sociální geografii. V bakalářských oborech z uvedených 44 studentů studují dvě studentky (demografie se sociální geografii v češtině). V dvouletém magisterském studiu je zapsáno 23 kazachstánských posluchačů a jedna posluchačka z Ázerbájdžánu. Zbývajících 19 studentů se účastní doktorandského studia demografie. V letošním roce by mělo své studium ukončit obhajobou závěrečné práce a státní závěrečnou zkouškou prvních dvanáct magistrantů a dva doktorandi.

Celý projekt výuky zahraničních studentů se rozvinul kolem státního stipendijního programu „Bolashak“ (Budoucnost), který je financován vládou Republiky Kazachstán. V rámci tohoto velkorysého stipendijního programu, studuje na zahraničních univerzitách, včetně těch nejprestižnějších, v současnosti přibližně 3000 občanů této dynamicky se rozvíjející středoasijské země. Demografii u nás studuje 36 nositelů tohoto stipendia, což je bezmála polovina všech stipendistů, kteří jsou zapsáni ke studiu na vysokých školách v České republice.

Vysokoškolská příprava demografů je součástí snah o vybudování oboru demografie v Kazachstánu, vytvoření potřebného výzkumného i pedagogického potenciálu, který by v budoucnosti zajistil vlastní výchovu demografů na kazachstánských vysokých školách, stejně jako plnohodnotný demografický výzkum. Nejméně čtvrtina všech našich kazachstánských posluchačů má za sebou

již zkušenost z výuky na vysoké škole. Podstatná část absolventů albertovské demografie by měla po svém absolutoriu směřovat do praxe. Několik ze současných posluchačů bylo vysláno přímo ministerstvy či jinými orgány státní správy. Ty s jejich návratem plně počítají.

Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty UK v Praze, která výuku zahraničních studentů zajišťuje, se ve spolupráci s Ministerstvem školství a vědy RK a s Populačním fondem OSN (UNFPA) v Kazachstánu snaží také o vytvoření vhodných podmínek pro přijetí absolventů tak, aby rozhodující většina z nich našla uplatnění v oboru. V létě 2007 byl za tímto účelem v rámci Národního programu UNFPA v Kazachstánu vyhlášen dílčí projekt, jehož smyslem je podpořit zavádění studia demografie na vybraných kazachstánských univerzitách. V první fázi byla vybrána Kazašská ekonomická univerzita Ryskulova a její katedra demografie a statistiky jako garant přípravy a realizace dvouletého magisterského studia demografie v režimu experimentu, tj. před získáním akreditace Ministerstva školství a vědy RK. V říjnu loňského roku se pak uskutečnil v Almaty pracovní seminář k učebním textům, na němž byla naše dnes již klasická učebnice Základy demografie autorského kolektivu Z. Pavlík, J. Rychtaříková a A. Šubrtová přijata za vzor pro rozpracování učebnice kazachstánské, která by měla vyjít nejprve v ruštině a po té, co bude dopracována kazašská terminologie, také v kazaštině.

Tomáš Kučera

Prodlužování délky studia

Prodlužování délky studia patří k nejvýznamnějším jevům současnosti. Spolu s rostoucí liberalizací společností a působením ekonomických faktorů je také považováno za důležitý faktor ovlivňující časování vstupu do manželství případně zakládání rodiny. V podmínkách České republiky se však data o počtech aktuálních studujících podle věku zjišťovala pouze při sčítání lidu. Teprve od školního roku 2007/2008 se Ústavu pro informace ve vzdělávání (nadále ÚIV) podařilo tento handicap odstranit, když zveřejnil počty žáků středních škol a studentů vysokých škol podle věku případně roku narození. A tak je možné porovnat tato data s posledními publikovanými ze sčítání 2001.

Srovnání dat ze sčítání lidu a ze statistiky školství není zcela bezproblémové. V první řadě není zcela srovnatelný soubor porovnávaných osob. Žáci a studenti uvedení ve školské statistice jsou definováni podle státního občanství, kdežto ve sčítání lidu byly kritérii zařazení nejen státní občanství ale také délka pobytu; lze ale předpokládat, že studenti zapsaní na českých vysokých školách povolení k dlouhodobému pobytu měli, takže byli zároveň započítáváni i v úhrnu obyvatelstva (jak v roce 2001 tak 2007). Data ze sčítání byla získána deklarácí respondentů, data ÚIV vycházejí z evidencí středních a vysokých škol a nezahrnují tudíž občany ČR studující v zahraničí. Další obtíží pro komparaci představuje fakt, že ÚIV důsledně třídí dle věku a pohlaví pouze studenty vysokých škol, ale nikoli studenty a žáky středních škol (za ty jsou data pouze za obě pohlaví dohromady) a už vůbec ne učňovského a dalšího školství a také nikoli studenty podle státního občanství a podle typu studia (prezenční či kombinované nebo dálkové). Přesto data rámcovou

představu o intenzitě vzdělávání podle věku poskytují. V tabulce 1 jsou uvedeny počty a podíly studujících z dané věkové skupiny dle posledních dvou sčítání a ke konci roku 2007. Vzhledem k chybějícím datům za část středoškolských studentů a za učně je vhodné omezit se pouze na studující od 20 let výše.

Tabulka 1 Počty a podíly studujících podle věku v letech 1991, 2001 a 2007

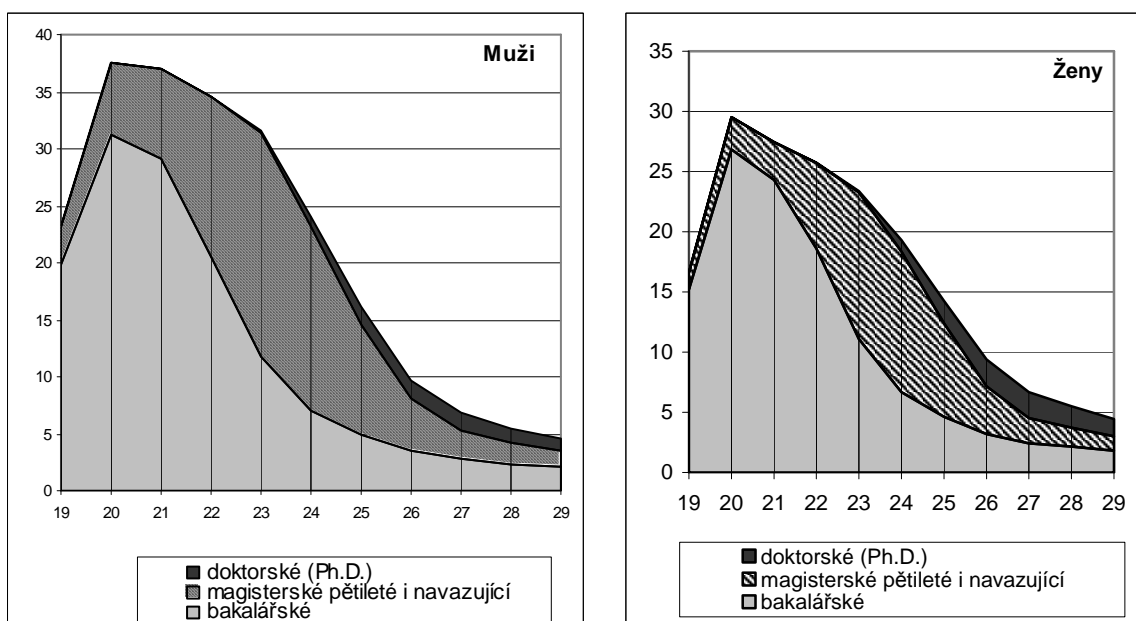
Věk	1991	2001	2007	1991	2001	2007
	Absolutní počty			Na 1000 osob dané věkové skupiny		
20-24	69 648	136 161	219 833	10,0	21,2	31,4
25-29	4 755	12 726	64 676	0,7	1,7	8,0
30-34	-	28	51 804	-	0,0	5,6
35-39	-	-	13 219	-	-	1,8
celkem	74 403	148 915	349 532	.	.	.

Poznámka: studenti středních škol jsou k 30.9., vysokých škol k 31.12

Zdroj : SLBD 1991, SLBD 2001, ÚIV,

Za sledovaných 16 let se počty studentů významně zvýšily: do roku 2001 byl početní vzestup dvojnásobný, do roku 2007 více než čtyřnásobný. Zároveň se prodloužilo věkové spektrum studentů. ÚIV eviduje 15 tisíc studentů starších 40 let (pouze 18 % z nich v doktorském studiu); jde však pouze o 5 % úhrnu studentů. Rozhodující část studentů spadá stále do věkové skupiny 20-24 let, ačkoli se tento

Obr. 1. Podíly studentů vysokých škol podle typů studijních programů podle věku a pohlaví z úhrnu osob příslušného věku a pohlaví k 31.12.2007

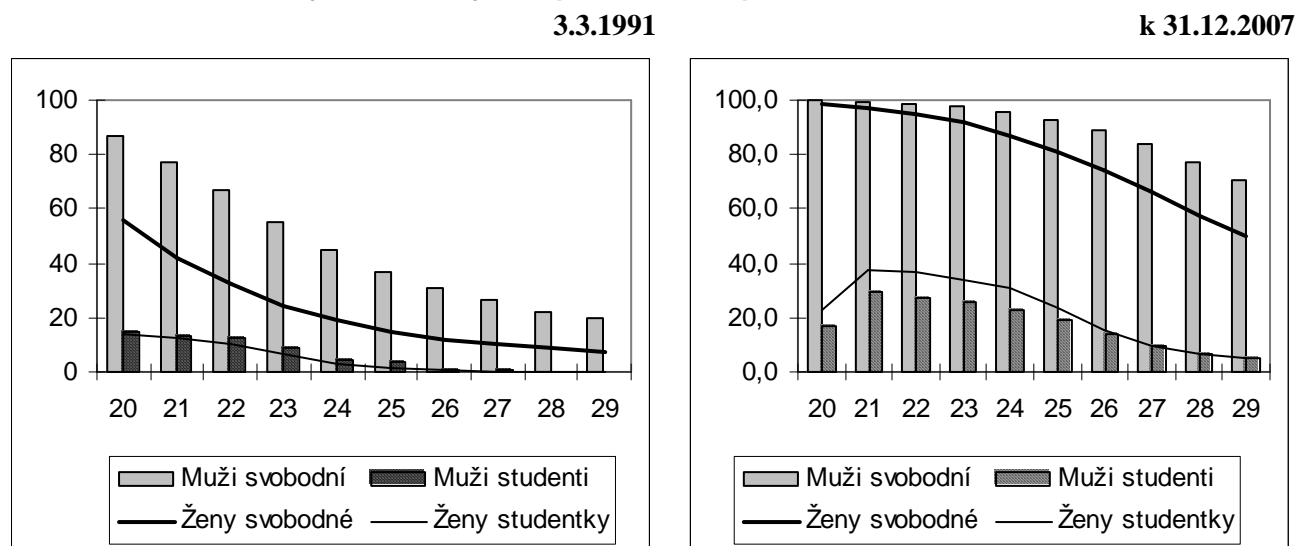

Zdroj: ÚIV

podíl oslabil: v roce 1991 na ni připadlo 94 % ze studentů ve věku 20 a více let, v roce 2001 to bylo 91 % a v roce 2007 jen 63 %, když se výrazně zvýšilo zastoupení studentů ve věku 25-29 let a zejména 30-34 let. Právě zde je ale školská statistika s daty ze sčítání asi nejméně srovnatelná, neboť nelze rozlišit, kolik v tomto věku zapsaných studentů je v kombinované či dálkové formě studia (a tudíž

zřejmě studujících při zaměstnání); při sčítání nebyly tyto formy rozlišovány a jako studenti byli zřejmě uvažováni ti, kteří nebyli ekonomicky aktivní. V průběhu sledovaných 16 let se změnila také skladba studentů podle pohlaví: v roce 1991 bylo mezi sčítáním zjištěnými studenty žen 45 %, v roce 2001 polovina, v roce 2007 jich ÚIV evidoval 54 %.

Obr. 2. Podíl svobodných a studujících podle věku a pohlaví

Zdroj: ČSÚ, ÚIV

Vzestup podílu mladých lidí studujících na některém typu vysoké školy ve věku 20-29 let byl ve sledovaném období značný. Vzestup podílu svobodných v tomto věku byl však mnohem větší a právě diskrepance mezi podíly studujících a podíly osob, které zatím do manželství nevstoupily a ve vyšším věku, než který odpovídá běžné průměrné délce studia na vysokých školách, naznačuje rozsah působení jiných vlivů než je prodlužování délky studia a zvyšování podílu studujících.

Tabulka 2. Homogamie sňatků podle vzdělání snoubenců (podíl snoubenců se stejným dokončeným vzděláním z úhrnu sňatků)

Vzdělání	1990	1995	2000	2005	2007
Základní	8,0	6,3	4,7	3,4	3,0
Střední bez maturity	27,2	28,0	23,4	19,0	20,6
Střední s maturitou	18,9	18,6	21,9	25,5	24,5
Vysokoškolské	2,9	4,2	6,0	9,5	10,4
Celkem	57,0	57,1	56,0	57,4	58,4

Na druhou stranu má ale rozšiřující se rozsah vysokoškolského vzdělání do určité míry také pozitivní vliv na úroveň sňatečnosti. V letech 1990-2006 se snížila intenzita sňatečnosti mužů i žen mladších 30 let obecně, tedy bez rozdílu úrovně vzdělání, a obecně vzrostla ve věku 30-34 let, který se ukazuje pro další vývoj sňatečnosti rozhodující. Zároveň roste podíl svazků, kdy oba snoubenci mají vysokoškolské vzdělání – v roce 2006 jich bylo více než 10 %.

Ludmila Fialová

Historická demografie 32

V závěru roku 2008 vyšel 32. svazek Historické demografie. Dva ze zařazených příspěvků se týkají pramenné základny: Miroslava Melkesové podrobně zmapovala využití farních matrik pro účely vědeckého bádání v českých zemích, Petra Berrová se zaměřila na problematiku zjišťování národnosti v soupisech obyvatelstva uskutečněných v Československu v letech 1947/1948 a při sčítání lidu 1950. Tři příspěvky lze označit za případové studie: Markéta Skořepová analyzovala domácnosti v první polovině 19. století ve vesnici Nový Rychnov (dnes okres Pelhřimov), Radek Lipovski struktury obyvatelstva měst Frýdku a Místku v letech let 1869–1900 a Klára Habartová představila podmínky tábora zřízeného na počátku první světové války v Havlíčkově Brodě pro uprchlíky z Haliče a Bukoviny. Sborník obsahuje rovněž informaci Pavly Stieglerové o málo známém šetření, které se konalo na počátku 19. století na tehdejších státních statcích a je vhodným pramenem pro studium ekonomických, sociálních i demografických poměrů českého venkova té doby. Sborník je jako obvykle doplněn o několik recenzí domácí knižní produkce vážící se k vývoji obyvatelstva v českých zemích.

Česká demografická společnost připravuje v roce 2009 :

XXXIX. národní demografickou konferenci, která se bude konat v Praze dne 27. května 2009; hlavním tématem bude „Žena a muž v rodině a na trhu práce“.

Odborný seminář „Ženy a placená práce v historickém kontextu“ (od 17. do 20. století)“, který se uskuteční dne 11. listopadu 2009 v Praze. Spolupřátatelky jsou Centrum pro hospodářské a sociální dějiny při Ostravské univerzitě a Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Zájemce o aktivní účast na semináři prosíme o zaslání názvu příspěvku (včetně stručné anotace – asi 10 řádek) do 30. května na adresu: Ludmila Fialová, katedra demografie a geodemografie, Přírodovědecká fakulta UK, Albertov 6, 128 43 Praha 2 (fialova@natur.cuni.cz).

Zvláštní příloha revue Demografie 1/2009

Úplné znění příspěvků, které zazněly na XXXVIII. demografické konferenci „**Padesát let časopisu DEMOGRAFIE (Demografie v posledních padesáti letech a její reflexe na stránkách časopisu DEMOGRAFIE)**“ vyjde ve formě přílohy k 1. číslu časopisu Demografie 51/2009. Na CD bude dále věčný a autorský rejstřík prvních padesáti ročníků revue *Demografie* (1959-2008).

POZVÁNKA

na diskusní večery České demografické společnosti, které se konají
v posluchárně Z 1 Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, Albertov 6,
Praha 2, 2. patro (lze použít výtah) v 16,30 hodin vždy ve středu.

18. února 2009

K demografickej reprodukcii vo vybraných rómskych lokalitách na Slovensku

Přednáší: Mgr. Branislav Šprocha

INFOSTAT Bratislava, Výskumné demografické centrum

18. března 2009

Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 – věc veřejná

Panelová diskuse na téma, co nám dává a co nám bere sčítání lidu

Účastníci panelu:

**RNDr. Pavel Čtrnáct, Ing. Štěpánka Morávková, Ing. Jiřina Růžková, CSc.
a Ing. Josef Škrabal, všichni Český statistický úřad**

15. dubna 2009

Populační vývoj České republiky 2008

Prezentace nového vydání publikace připravené katedrou demografie a geodemografie PŘF UK v Praze, diskuse nejnovějších trendů demografického vývoje u nás a jejich mezinárodních souvislostí.

Doc. RNDr. Ludmila Fialová, CSc. a spoluřešitelé projektu

17. června 2009

The Human Fertility Database project

Mgr. Michaela Potančoková

INFOSTAT Bratislava, Výskumné demografické centrum

(prezentace proběhne v angličtině)

Zpravodaj České demografické společnosti ISSN 1213-7480. Vydává Hlavní výbor České demografické společnosti, Albertov 6, 128 43 Praha 2 (demodept@natur.cuni.cz). Redakční příprava a zabezpečení: Hlavní výbor ČDS, odpovědná redaktorka Ludmila Fialová; neprodejné. Vychází 3x ročně.